

Simplikios' forord til kommentaren til Aristoteles' *Kategorier*¹

af Sten Ebbesen

Hvis man har læst sin Cicero, vil man vide at der i hellenistisk tid var flere forskellige hovedretninger at vælge mellem hvis man ville have en filosofisk uddannelse. Man kunne slutte sig til akademikerne, peripatetikerne, stoikerne eller epikuræerne, hvis man da ikke ville gøre noget så eksotisk som at blive kyniker. Samme valgmuligheder blev man ved med at have endnu et par århundreder efter Cicero, men to af de filosofiske skoler undergik gennemgribende forandringer. Den fallibilistiske (mildt skeptiske) akademiske skole blev afløst af en platonisme som koncentrerede sig om at studere Platons værker for at aflokke dem et metafysisk system, og den peripatetiske skole, som havde været mere præget af Aristoteles' elev Theophrast end af stifteren selv, koncentrerede sig nu om studiet af Aristoteles' skrifter, og vel at mærke ikke de "udadvendte" (eksoteriske) letlæste dialoger som havde været populære i hellenistisk tid, men de "indadvendte" (esoteriske) svært tilgængelige tekniske afhandlinger som udgør det til nutiden bevarede *Corpus Aristotelicum*.

I løbet af 200-tallet e.K. smeltede aristotelismen og platonismen sammen, så at man hos én og samme lærer kunne få en gennemgang af nogle af Aristoteles' og nogle af Platons skrifter, som formodedes at supplere hinanden. Denne kombinerede aristoteli-platonisme fik en slagkraftig lederskikkelse i Porphyry (ca. 234-304) og slog alle de andre filosofiske skoler aldeles af banen. Efter 3. århundrede er der ikke spor af hverken stoikere, epikuræere eller skeptikere. De senantikke filosoffer kaldes nutildags gerne neoplatonikere, og rigtigt er det at de satte Platon højst blandt alle fortidens tænkere, men de var også aristotelikere, for de var overbeviste om at Aristoteles og Platon var enige langt hen ad vejen, og at man i en række tilfælde modsætningsfrit kan anvende både aristotelsk og platonsk teori selv om de tilsyneladende er uforenelige. Sagen er, mente man, at mens Platon siger dybe ting om den åndelige, intelligible verden, så siger Aristoteles kloge ting om sansernes verden.

1. Jeg skylder min datter, cand. mag. Martha Ebbesen, tak for en kritisk gennemlæsning af denne artikel, som både førte til mindre justeringer af oversættelsen og en væsentlig forbedring af indledningen.

Aristoteli-platonismen blomstrede indtil ca. 550, derefter gik det ned ad bakke indtil al filosofiundervisning i resterne af Romerriget blev sat på vågeblus i 600-tallet. Blomstringstiden var en periode hvor der var sket en høj grad af integration af den græksprogede kultur i rigets østlige halvdel og den latinsprogede i den vestlige halvdel. Det er tydeligt i navnestoffet. Man kunne ikke mere se på folks navne om de var græsk- eller latintalende. Fornemme romerske senatorer kunne have græske navne som Σύμμαχος eller Βοήθιος – i latinsk udgave *Symmachus* og *Boethius*. Disse senatorer kunne godt nok også græsk, men deres hovedsprog var klart latin. Omvendt finder vi græsktalende personer med navne som *Plōtīnus*, *Prisciānus*, *Proc(u)lus* og *Simplicius* – i græsk udgave Πλωτίνος, Πρισκιανός, Πρόκλος og Σιμπλίκιος. Disse fire latinske navne har alle været båret af kendte filosoffer. Om den første, og mest berømte af dem, Plotin (ca. 205–270) har kunnet latin vides ikke, men lidt har han nok fået tilegnet sig, for han tilbragte i sine sidste 26 år i Italien. De tre andre har højst sandsynligt ikke kunnet andet end græsk, for de levede så vidt vides hele deres liv i den østlige del af Romerriget, hvor græsk var både kultur- og forvaltningssprog, selv om der var latinske enklaver.

Om filosofen Simplikios' familiebaggrund og hjemstavn vides kun at han kom fra Kilikien i Lilleasien. På baggrund af hans senere karriere kan man forsigtigt ansætte hans fødsel til 480erne, og vi kan roligt gå ud fra at hans familie har været velstående. Han vides at have studeret hos Ammonios i Alexandria, formentlig engang i første eller andet årti af det 6. århundrede. Ammonios døde sandsynligvis omkring 520 efter et langt liv som filosofilærer. Senere tog Simplikios til Athen og blev elev af den der residerende neoplatoniker Damaskios. De var begge hedninge og blev derfor ramt af det generelle undervisningsforbud for hedninge som kejser Justinian udstedte i 529. I mange nyere fremstillinger hedder det at Justinian lukkede Platons Akademi. Det var nu ikke tilfældet, for Platons institution var ophørt med at fungere sekshundrede år tidligere. Men rigtigt er det at efter 529 er der ingen tegn på filosofisk skolevirksomhed i Athen.

I 531 fik Persien en ny konge, Chosroes I, og de Berufsverbot-ramte filosoffer søgte straks til hans hof – formentlig i byen Ktesiphon tæt på det senere Baghdad eller i det nærliggende Gundeshapur, der nu ligger på den iranske side af den iransk-irakiske

grænse. Historikeren Agathias (*Om Justinians Regeringstid* 2.30-31) fortæller en generation senere som følger:²

<Perserkongen Chosroes lod sig forblinde af en charlatan af en filosof> skønt han tidligere havde set rigtige filosoffer som kom til ham fra vores land. Ikke lang tid forinden havde han nemlig haft besøg af Damaskios fra Syrien, Simplikios fra Kilikien, Eulamios fra Frygien, Priskian fra Lydien, Hermeias og Diogenes fra Fønikien samt Isidor fra Gaza, alle sammen, som en digter ville sige, blomsten af vor tids filosoffer. De kunne nemlig ikke tilslutte sig den tro der til alment vel har sat sig igennem i Romerriget, og de mente at den persiske stat var meget bedre, for det var de blevet bildt ind af uvederhæftige beretninger om at herskeren dér skulle være perfekt retfærdig og –som Platon kræver det– filosof og konge i én person, samt at undersåtterne skulle være så disciplinerede og lovlydige at der hverken var tyve eller røvere eller andre forbrydere, og at man endog kunne lade værdigenstande ligge hvorsomhelst uden opsyn uden at nogen forbipasserende vil tage dem –selv uden bevogtning ville tingene bare ligge og vente på at deres ejer kom tilbage. I tillid til at dette var sandt, og endvidere fordi de som anderledes-tænkende havde fået deres personlige friheder begrænset ved lov, brød de op og drog til “det fremmede land med dets ufordærvede livsform” for i fremtiden at leve dér.

De opdagede dog snart at de ledende mænd <hos perserne> var modbydeligt arrogante og opblæste, hvilket gav dem anledning til kritik. Dernæst kunne de se at der faktisk var mange indbrudstyve og andre tyve, og at mens nogle blev pågrebet blev andre aldrig fundet, og der blev begået alle tænkelige former for forbrydelser. Magtfulde personer begår overgreb mod svagere grupper og behandler også hinanden på det groveste, ja umenneskeligt. Og allermærkeligst: skønt hver mand har ret til et uendeligt antal koner, og også faktisk har det, så trives ægteskabsbrud alligevel. Alle disse forhold gjorde filosofferne så nedtrykte at de bebrejdede sig selv at de var flyttet.

Da de så fik lejlighed til at tale med kongen, blev de atter skuffet, for de fandt en mand der nok gjorde sig til af at dyrke filosofi men faktisk ingen forstand havde på de højere materier, og som dertil ikke delte deres tro (hvad han troede på har jeg fortalt tidligere). Derfor, og fordi de ikke kunne udholde det kaotiske seksualliv <ved hoffet>, ville de hjem hurtigst muligt. Kongen var imidlertid glad for dem og bad dem blive, men efter deres opfattelse ville de være bedre stedt ved at komme hjem, om de så skulle dø så snart de var kommet over grænsen til Romerriget, end ved at blive hos perserne og nyde de højeste æresbevisninger dér.

Så tog de da alle hjem og gav afkald på barbarens gæstfrihed, men de fik nu alligevel noget ud af deres ophold i det fremmede, og det ikke noget kortvarigt og ubetydeligt, men noget der skulle forsøde resten af deres liv. For da romerne og perserne ved den tid indgik aftaler om våbenstilstand og fred med hinanden, blev det et led af bestemmelserne at de omtalte mænd skulle have lov til at vende hjem og for deres personlige vedkommende for fremtiden frit leve efter deres egne regler uden at blive tvunget til at tro på

2. *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque*, ed. R. Keydell, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, vol. 2, Series Berolinensis, Walter de Gruyter: Berlin 1967.

noget der gik ud over hvad de selv mente, eller til at ændre noget i deres traditionelle tro. Chosroes ville nemlig ikke gå med til at slutte eller overholde nogen våbenhvile uden denne bestemmelse.

Filosofferne døde ikke straks de var kommet tilbage over grænsen, og Simplikios levede adskillige år derefter, men vi ved ikke hvor. I nyere tid (siden 1980erne) har det været på mode at antage at de hjemvendte filosoffer stiftede en slags Platonopolis i Harran (romernes Carrhæ) i Syrien, som oven i købet skulle have overlevet flere århundreder, men den teori har nu næppe meget på sig.

Én ting er sikker: hvor end Simplikios slog sig ned, må han have haft adgang til et eller flere gode biblioteker, for i årene efter hjemkomsten forfattede han en række omfattende Aristoteleskommentarer hvori han citerer en utrolig mængde ældre litteratur – en del ganske vist på anden hånd, men meget har han ganske tydeligvis selv haft i hånden. Forordet til hans kommentar til Aristoteles' *Kategorier* er vores hovedkilde til den antikke Aristoteleseksegese fra 1. århundrede f.K. og fremefter. Uden Simplikios ville vi have haft meget mindre bevaret af førsokratiske filosoffer som Parmenides og Empedokles, og så fremdeles. Det var dog ikke alting han kunne få fingrene i. Et sted (*in Cat.* 334) siger han om stoikerne at “nutildags undervises der ikke mere i deres lære og de fleste af deres skrifter eksisterer heller ikke mere”, hvilket må betyde at han uden held har forsøgt at skaffe sig stoisk litteratur, måske i forbindelse med arbejdet på en kommentar til et af de få stadig bevarede stoiske værker på græsk, Epiktets *Håndbog* (*Ἐγχειρίδιον/Encheiridion*) fra 2. årh. e.K.

Af Simplikios' forfatterskab har vi nutildags digre kommentarer til Aristoteles' *Kategorier*, *Fysik* og *Om himlen* samt den nævnte Epiktetkommentar, hvor han på interessant vis forsøger at tolke Epiktets stoiske etik på en måde så den passer ind i den senantikke platonismes moral- og sjælelære.

Som hedning måtte Simplikios ikke undervise efter sin hjemkomst fra Persien, men det forhindrede ham ikke i at drive anti-kristen polemik på skrift. Hans hovedmodstander var Johannes Philoponos, som han meget vel kan have kendt fra sin studietid i Alexandria, for Philoponos var også Ammonios-elev, men modsat sin lærer og Simplikios var han kristen, og han gjorde sig bemærket ved et indædt angreb på nogle af de centrale ideer i Aristoteles' fysik. For det første forsøgte han at vise at den fysiske verden ikke kan have en uendelig forhistorie, for det andet at der ikke er forskel på det

stof jordiske ting er lavet af og det stof himmellegemerne er lavet af, for det tredje at et tomrum er muligt, og for det fjerde at Aristoteles med urette krævede stadig kontakt mellem det der bevæger og det der bevæges.³

Det var for meget for Simplikios, ikke mindst det med himmellegemerne. For hvis de var lavet af de samme fire elementer som ting her på jorden, ville der ikke være noget guddommeligt ved dem, og så ville man heller ikke på hedensk-filosofisk vis kunne avancere på vejen til forening med det guddommelige ved at beskue stadig højere og mere guddommelige genstande.

Ejendommeligt nok var det her Philoponos der i sin iver for at understøtte den kristne skabelseslære viste sig som den besindigste. Hans kinematik lod en bevæger overføre en begrænset mængde kraft til et legeme, som så kunne bevæge sig uden yderligere kontakt til bevægeren indtil kraften var opbrugt. Den går ikke efter Newton, men sammenlignet med Aristoteles' teori var det en klar forbedring. Det er også svært for et moderne menneske ikke at se afskaffelsen af himmellegernes særlige status som en klar gevinst.

Når han ikke lige skulle forsvare sine filosofisk-religiøse overbevisninger var Simplikios imidlertid et ret nøgternt hoved. Det ser man tydeligt i det berømte forord til hans kommentar til Aristoteles' *Kategorier*, der ikke alene er en fremragende kilde til filosofihistorien i århundrederne før ham, men også indeholder tænksomme retningslinjer for hvordan en kommentator bør gå til sin opgave, retningslinjer som i vidt omfang stadig kan anbefales.

Simplikios opremser syv punkter som han mener bør behandles i ethvert forord til en kommentar:

- a) Sigtet
- b) Nytten
- c) Hvorfor værket har den titel det har
- d) Værkets plads i en fornuftig læseplan
- e) Om bogen er et ægte værk af filosofen

3. Om Philoponos' angreb på den aristotelske fysik kan man læse i R. Sorabji, *Philoponus and the Rejection of Aristotelian Science*, Duckworth: London 1987. Derudover kan anbefales Chr. Wilberg, 'John Philoponus', *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2008 Edition), E. N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/philoponus/>.

- f) Dens inddeling i hovedafsnit
- g) Hvilken del af forfatterens filosofi den hører under.

En identisk liste, dog uden punkt (f), findes på latin i en kommentar til Porphyrs *Isagoge* forfattet af Simplikios' samtidige, den romerske senator Manlius Boethius († ca. 525):⁴

Der er seks punkter som lærere plejer at behandle som indledning til enhver kommentar. Først fremlægger de nemlig hvad der er sigtet med det givne værk (det hedder *σκοπός* hos dem). For det andet hvad nytte det er til (hvilket grækerne benævner *χρήσιμον*). For det tredje hvad rækkefølgen er (hvilket de kalder *τάξις*). For det fjerde om bogen med fuld ret kan tilskrives den der siges at være dens forfatter (hvilket de benævner *γνήσιον*). For det femte hvad titlen er på det værk (hvilket grækerne benævner *ἐπιγραφή*) –nogle mindre kyndige har også, grundet deres mangelfulde fortolkning af en given bogs sigte, været usikre på værkets titel. Punkt seks er at fortælle hvilken del af filosofien den givne bogs sigte skal henføres til (hvilket på græsk kaldes *εἰς ποῖον μέρος φιλοσοφίας ἀνάγεται*). Samtlige disse spørgsmål bør man rejse og løse i forbindelse med enhver filosofisk bog.

Takket være Boethius, der også bruger skemaet i indledningen til sin kommentar til *Kategorier*, kom denne senantikke lære om hvad et kommentarforord bør indeholde til at spille en betydelig rolle i latinsk faglitteratur fra 12. og 13. århundrede, hvor man også overførte skemaet til digterkommentarer og endog kunne finde på at spørge om hvilken del af filosofien Horats' *Oder* hører under.⁵

Nedenstående oversættelse af Simplikios' forord er baseret på Karl Kalbfleisch's fremragende udgave af teksten i bind 8 af det prøjsiske akademis *Commentaria in Aristotelem Graeca* fra 1907. Jeg gengiver dog kun de første to hovedafsnit af forordet:

-
4. Anicius Manlius Severinus Boethius, *In Isagogen ed. prima*, ed. S. Brandt, *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* 48, Wien/Leipzig 1906, ss. 4-5: "Sex omnino, inquam, Magistri in omni expositione praelibant. Praedocent enim quae sit cuiuscumque operis intentio, quod apud illos *σκοπός* vocatur; secundum, quae utilitas, quod a Graecis *χρήσιμον* appellatur; tertium, qui ordo, quod *τάξις* vocant; quartum, si eius cuius esse opus dicitur, germanus propriusque liber est, quod *γνήσιον* interpretari solent; quintum, quae sit eius operis inscriptio, quod *ἐπιγραφήν* Graeci nominant. In hoc etiam quod intentionem cuiusque libri insollerter interpretarentur, de inscriptione quoque operis apud quosdam minus callentes haesitatum est. Sextum est id dicere, ad quam partem philosophiae cuiuscumque libri ducatur intentio quod Graeca oratione dicitur *εἰς ποῖον μέρος φιλοσοφίας ἀνάγεται*. Haec ergo omnia in quolibet philosophiae libro quaeri conuenit atque expediri."
 5. Et eksempel herpå kan man finde i K. Friis-Jensen, 'Horatius lyricus et ethicus. Two twelfth-century texts on Horace's poems', *Cahiers de l'Institut du Moyen Âge Grec et Latin* 57 (1988) 81-147, på s. 112 (se også ss. 137, 147).

det første som er en gennemgang af *Kategori*-forskningens historie, og det andet hvor Simplikios anstiller generelle betragtninger om en Aristoteleskommentators opgaver. Jeg udelader derimod det sidste hovedafsnit, som er en gennemgang af de syv ovennævnte punkter med specifikt henblik på *Kategorier*. Nummereringen (med araberale og bogstaver) af afsnit og dele af lister er indsat af mig.

Simplikios' tekst i oversættelse

Der er mange der har behandlet Aristoteles' bog *Kategorier* og har lagt meget arbejde i det. Det skyldes tildels at bogen er som en indledning til den samlede filosofi, eftersom den jo er begyndelsen på behandlingen af logikken, og logikken med god grund tages først i den samlede filosofi. Men det skyldes også at den på sæt og vis handler om de primære principper, sådan som vi skal se i afsnittet om dets sigte.

De folk der har behandlet denne bog har gjort det på flere forskellige faconer. Nogle af dem har kun villet klargøre den sproglige udtryksform ved parafrase; det gælder fx den fremragende stilist Themistios;⁶ andre har også villet blotlægge det filosofiske indhold i al korthed, men uden at gå ud over hvad Aristoteles selv fremfører: et eksempel herpå er Porphyry⁷ i hans *Spørgsmål-og-svar-bog*; atter andre har derudover også til en vis grad behandlet videregående filosofiske problemer, sådan fx Alexander

-
6. Themistios (317-ca. 390) var en berømt retor i Konstantinopel, som også skrev parafraser af flere af Aristoteles' værker. Hans parafrase af *Kategorier* er ikke bevaret, men et senantikt latinsk værk, der går under betegnelsen *Categoriae Decem*, formodes at være en oversættelse af det tabte værk eller et lignende forfattet af en elev af Themistios.
 7. Porphyry(ios), ca. 234-ca. 304. Plotins stjerneelev og udgiver. Porphyry indledte den neoplatonske tradition for at betragte Aristoteles og Platon som, i det store hele, kompatible. Han skrev en *Indledning til Kategorier* (*Isagoge, Εἰσαγωγή*), som hurtigt kom til at blive betragtet som en integrerende del af *Organon*, og kommentarer til flere af Aristoteles' værker. "Spørgsmål-og-svar-bogen" er hans endnu bevarede kommentar til *Kategorier*, som er udformet som en dialog, hvor én person stiller spørgsmål til den aristoteliske tekst og en anden besvarer dem. Værket er udgivet af Adolf Busse i *Commentaria in Aristotelem Graeca* IV.1, Berlin 1887, og atter af R. Bodéüs i *Porphyry, Commentaire aux Catégories d'Aristote*, Vrin: Paris 2008, hvor der også er en fransk oversættelse. En engelsk oversættelse findes i *Porphyry. On Aristotle's Categories*, translated by Steven K. Strange, Cornell University Press: Ithaca, NY, 1992.

fra Aphrodisias og Herminos.⁸ Maximos⁹ må man også nævne her: ganske vist var han elev af Iamblichos-eleven Aidesios,¹⁰ men i sin *Kategori*-kommentar lægger han sig på næsten alle punkter tæt op ad Alexander. Endelig er der nogle som har behandlet skrif-tets filosofiske problemer mere dybtgående, sådan som den beundringsværdige Boëthos.¹¹ Atter andre har nøjedes med at skrive om hvilke kritiske spørgsmål man kunne stille til Aristoteles' tekst; det har Lukios gjort, og efter ham Nikostratos (som overtog Lukios' stof):¹² de folk satte en ære i at finde indvendinger mod praktisk talt alt hvad der står i bogen, og det uden nogen pietet, snarere aggressivt og skamløst. Men ikke desto mindre må man også være dem taknemmelige, for det første fordi mange af deres spørgsmål til teksten havde en vis dybde, og for det andet fordi de har overgivet eftertiden ansatser både til løsning af deres spørgsmål og til mange andre værdifulde erkendelser. Den store filosof Plotin gik videre: han tog fat på *Kategorier* med hele tre bøger med titlen *Om klassifikation af det værende*, som indeholder de dybestgående undersøgelser af problematikken.¹³

Efter de forannævnte kom Porphyry,¹⁴ til hvem står i uendelig taknemmeligheds-gæld, og skrev en komplet udlægning af bogen og løsninger på alle de rejste spørgsmål. Dette arbejde, som han lagde megen flid i, fylder syv bøger og er dediceret til Gedalios. Det indeholder også en fremstilling af mange af de relevante stoiske synspunkter.

-
8. Alexander fra Aphrodisias var virksom i årtierne omkring år 200 e.K. Han var professionel aristote- liker: han indehavde en kejserligt finansieret stilling som lærer i peripatetisk filosofi i Athen. Flere af hans omfattende Aristoteleskommentarer er bevaret (udgivet i CAG I-III). Han fik en stor indfly- delse på alle senere kommentatorer. Herminos var en kendt kommentator fra generationen før Ale- xander, men vi har kun citater af hans værker.
 9. Maximos († 372), neoplatonsk filosof, elev af Aidesios. Julian "den frafaldne" (kejser 361-363) var i sin ungdom blandt Maximos' elever og benyttede ham i sin regeringstid som rådgiver. Ingen beva- rede skrifter.
 10. Aidesios († ca. 355), neoplatonsk filosof, som havde studeret under Iamblichos (ca. 245-325) i Sy- rien. Senere etablerede han egen skole i Pergamon. Ingen bevarede skrifter.
 11. Boethos levede sandsynligvis i sidste halvdel af 1. årh. f. K. Ingen bevarede værker.
 12. Lukios og Nikostratos hører formentlig hjemme i 100-tallet e.K. Der er intet bevaret af deres værker ud over hvad Simplikios beretter.
 13. Plotin(os) (ca. 205-270), neoplatonismens faderfigur og Porphyrys lærer, underkaster i den nævnte afhandling, som findes i *Enneades* VI, både den aristotelske og den stoiske kategorilære en kritisk gennemgang.
 14. Om Porphyry se note 1. Af den *Kategori*-kommentar der var dediceret til Gedalios har vi kun citater.

Efter ham har Iamblichos,¹⁵ denne guddommelige tænker, også forfærdiget en omfangsrig behandling af samme skrift. Han følger i det store og hele Porphyri, og det i den grad at han gentager ham ordret, men på nogle punkter kritiserer han dog sin forgængers fremstilling, som han giver en mere præcis formulering idet han forkorter de langtrukne tilbagevisninger af indvendingerne, som hos Porphyri er som i foredragsform. Endvidere giver han overalt en oversigt over det dybere tankeindhold, omtrent for hvert kapitel, og tilføjer i øvrigt hvad der måtte være nyttigt i et sådant værk. Sådan kan man nævne følgende: Allerede før Aristoteles havde Archytas fra Pythagoras skole i sin bog *Om Altet* givet en inddeling af de primære klasser i ti og ved hjælp af eksempler klart fremstillet hvad der var det særegne ved hver enkelt, og antydet hvilket hierarki der holder imellem dem, hver enkelts underinddelinger, samt deres fælles og deres særlige prædikater.¹⁶ På de passende steder citerer nu Iamblichos Archytas' ytringer, idet han dog fremstiller dennes meget komprimerede tankegange noget bredere, og han påviser hvordan de stemmer med hvad Aristoteles siger. I de sjældne tilfælde hvor der er uoverensstemmelse mellem de to gør han også den videbegærlige læser opmærksom på dét, og han undlader ikke så at undersøge hvad årsagen til uoverensstemmelsen kan være –og det bør man heller ikke, for det synes klart at Aristoteles overalt har haft til hensigt at følge i Archytas' fodspor.

15. Iamblichos (ca. 245-325) var elev af Porphyri. Han trak neoplatonismen endnu mere i retning af en religion end den allerede var. Ingen af hans Aristoteleskommentarer er bevaret, men Simplicios antyder at han har arbejdet med to fortolkningsniveauer: et for den overfladiske mening og et for den dybere. Den første fortolkning har nok svaret til en udlægning der var nogenlunde trofast over for den aristotelske tekst, mens den anden forsøgte at skabe en forbindelse til platonske forestillinger.

16. Archytas fra Tarent var en af Platons samtidige. Det omtalte skrift var et falsum, tydeligvis bevidst produceret for at få det til at se ud som om Aristoteles havde plagieret en pythagoræer. Det er udgivet i Thomas A. Szlezák, *Pseudo-Archytas über die Kategorien*, Peripatoi 4, De Gruyter: Berlin–N.Y. 1972. Neoplatonikerne sværmede for pythagoræismen, der formentes at indeholde en ur-gammel visdom. Manlius Boethius beretter i sin *Kategori*-kommentar følgende: (*Patrologia Latina* 64: 162A): "Archytes har også forfattet bøger med titlen *Καθόλου λόγοι*, hvor han i bog 1 fremlægger disse ti kategorier. Derfor har nogle i eftertiden formodet at det ikke var Aristoteles der opfandt denne inddeling, siden en pythagoræer havde skrevet det samme. Blandt fortællingerne for dette synspunkt finder man ingen ringere filosof end Iamblichos, men Themistios er uenig med ham og vil ikke medgive at det drejer sig om den Archytes som var en pythagoræer fra Tarent og som en kort tid levede sammen med Platon, men derimod om en eller anden peripatetiker ved navn Archytes som gav det unge værk autoritet ved sit navns ælde." Themistios var på ret spor, selv om han givetvis var for generøs med sin teori om et tilfældigt navnesammenfald.

Også Iamblichos-eleven Dexip¹⁷ har givet en kortfattet udlægning af Aristoteles skrift, sådan at han ligesom i en dialog lader Plotins spørgsmål til teksten blive stillet til sig for så at løse dem. Men heller ikke han føjer noget af betydning til hvad allerede Porphyry og Iamblichos havde sagt.

Da nu de allerberømteste navne i filosofien har lagt så stort et arbejde i behandlingen af *Kategorier*, skulle man tro jeg ikke kunne andet end blive til grin hvis også jeg vovede at skrive noget. Men jeg kan give en god grund til at vove det: jeg har nemlig selv haft nogle af de nævnte værker i hænderne og med særlig omhu sørget for at udskrive Iamblichos', ofte med filosofiens egne ord. Mit formål hermed var dels at få en nøjere forståelse af hans ord ved at skulle skrive dem, dels at få hans tankegang, som bevæger sig på et højt plan og for de fleste er utilgængelig, gjort både klarere og mindre vidtløftig. Endelig ville jeg gerne få den store mængde værker af forskellig art bragt dog noget ned i omfang, ikke til et minimum, sådan som den i øvrigt udmærkede filosof Syrian¹⁸ gør, men sådan at jeg så vidt muligt ikke skulle udelade noget som måtte være væsentligt. Hvis jeg har formået selv at bidrage med noget, må jeg også for det næst efter guderne takke mine nævnte forgængere: for har jeg bidraget med et ikke ligeegyldigt spørgsmål eller fået formuleret et eller andet heldigt, så er det sket mens jeg så at sige blev ledt ved hånden af dem. Jeg vil i øvrigt råde dem som eventuelt måtte få lejlighed til at læse Porphyrys og Iamblichos' værker (de tos i særdeleshed!) til ikke at tro de er blevet erstattet af det forhåndenværende kompendieagtige: de bør snarere betragte dette her som en indledning og øvelse som kan bidrage til en mere præcis forståelse af de nævnte filosofers ord.

Da nu *Kategorier* er den første af Aristoteles' bøger, vi møder, og da der er en speciel Aristoteles-skole i filosofien, den såkaldte "peripatetiske",

1. må vi først fortælle hvor mange forskellige betegnelser for filosofiskoler der er, og hvad der ligger bag disse betegnelser;

17. Dexip(pos), 4. årh. e.K., var elev af Iamblichos, men hans bevarede kommentar til *Kategorier* (udg. af A. Busse i *Commentaria in Aristotelem Graeca* IV.2, Berlin 1888) viser ham som et betydeligt køligere hoved end hans lærer.

18. Syrian(os), neoplatoniker, elev af Plutarch fra Athen (ikke at forveksle med Plutarch fra Chæronea) og dennes efterfølger som leder af den platoniske skole i Athen. Død 437. Af hans filosofiske værker er bevaret en kommentar til Aristoteles' *Metafysik* III-IV & XIII-XIV (udgivet af W. Kroll i *Commentaria in Aristotelem Graeca* VI.1, Berlin 1902).

2. som nummer to må vi behandle spørgsmålet om klassificering af de Aristoteliske skrifter, så vi kan vide i hvilken gruppe vi skal anbringe det vi har for os;
3. tredje punkt bliver hvilket Aristotelisk skrift man bør starte med,
4. fjerde punkt hvad der er det endelige mål med Aristoteles' filosofi,
5. femte punkt hvilke midler der er til at føre os til dette mål,
6. sjette hvad karakteren er af Aristoteles' skrifter,
7. syvende hvorfor filosofen har bestræbt sig for at være uklar,
8. ottende hvordan en udlægger af noget der er skrevet sådan bør være,
9. niende hvilken type studerende han bør henvende sig til,
10. og tiende punkt bliver hvor mange punkter man bør gennemgå som indledning til til hver enkelt aristotelisk afhandling, og hvorfor.

1. De forskellige skoler inden for filosofien har fået deres navn på en af syv måder:¹⁹ (1) efter stifteren, som pythagoræerne og platonikerne; (2) efter stifterens hjemby, sådan som Aristips tilhængere kaldes kyrenæikere, Euklids megarikere og Parmenides' eleatikere; (3) efter det sted hvor de holdt til når de udviklede deres filosofi, som akademikerne og stoikerne; (4) efter en tilfældig sideaktivitet, som de spadserende; (5) efter deres filosofiske standpunkt, sådan som Pyrrhons tilhængere kaldes tilbageholderne; (6) efter det de sætter som målet for deres filosofi, sådan som epikuræerne kaldes nydelsestilhængere; (7) efter deres livsførelse, som de hundske – man må nemlig skelne

19. Pythagoræere og platonikere var opkaldt efter henholdsvis Pythagoras fra Samos (sent 6. årh. f.K.) og Platon fra Athen (427-367). Aristip(pos) fra Kyrene i nutidens Libyen levede ca. 435–ca. 360, Euklid (Eukleides) fra Megara ca. 450–ca. 380, mens Parmenides fra Elea i Syditalien var virksom i første halvdel af 5. årh. f.K. Akademikerne var opkaldt efter det sportsanlæg lidt uden for Athen, *Akadēmeia*, hvor Platon og hans elever holdt til, stoikerne efter en søjlehal (*stoá*) ved Athens torv som kaldtes *Στοά ποικίλη/Stoá poikilē*, dvs. "Søjlehallen med malerierne". "De spadserende" gengiver *περιπατητικοί/peripatētikoi*, som vi bruger som låneord i formen *peripatetikere*. Simplikios' forklaring på denne betegnelse for aristotelikerne er nok forkert. Navnet stammer snarere fra at de holdt til i en spadserahal (*περίπατος/perípatos*) og er således af samme type som *stoikere*. Tilhængerne af den skeptiske filosofis grundlægger Pyrrhon fra Elis (ca. 360–271) kaldtes tilbageholderne (*ἑφεκτικοί/ephektikoi*) fordi de ville holde sig tilbage fra enhver kategorisk dom. Epikur(os), 341–270, satte nydelse eller trivsel (*ἡδονή, hēdonē*, hvoraf låneordet *hedonist*) som livets mål, mens Diogenes fra Sinope ved Sortehavets sydkyst (ca. 405–ca. 320) fik øgenavnet *Hunden* (*Κύων/Kýōn*) fordi han opførte sig lige så ugenert som en hund, og hans senere tilhængere kom til at hedde "de hundske" (*κυνικοί/kynikoi*), hvoraf låneordet *kyniker*. Om Diogenes kan man læse mere i S. Ebbesen, 'Anekdoter om Diogenes, alias "Hunden"', *Aigis* (2012) 12,2.

mellem det mål en filosofisk gruppering sætter sig og hvordan de lever deres liv, for det var ikke nydelse men tværtimod møje og afholdenhed der var epikuræernes middel i deres stræben efter nydelse.

2. Aristoteles' skrifter falder i følgende grupper: (1) De partikulære, såsom breve til én bestemt person og om ét bestemt emne. (2) De almene. (3) Mellemgruppen, såsom *Undersøgelser om dyr* og *Undersøgelser om planter*; de handler nemlig ikke udelukkende om partikulære forhold, men om arter af dyr. Vi vil undlade yderligere fininddeling af de partikulære og og mellemgruppen.

Af de almene skrifter har nogle (2.1) karakter af notater som Filosoffen har gjort til egen påmindelse og senere grundigere efterprøvning, og af dem er nogle (2.1.1) ensartede i den forstand at de er notater om ét bestemt emne, mens andre er (2.1.2) uensartede i den forstand at de handler om flere forskellige emner. Notaterne regnes ikke for særlig vigtige og man kan ikke bruge dem som belæg for hvad der har været Filosoffens teser. Alexander siger ligefrem at det drejer sig om tilfældigt sammenbragte notater uden noget fælles sigte, og at det er for at markere dette man modsætningsvis kalder (2.2) de øvrige for værker.²⁰ Blandt værkerne er nogle (2.2.1) i dialogform, andre (2.2.2) lagt i forfatterens egen mund. Af dem der er lagt i forfatterens egen mund er nogle (2.2.2.1) teoretiske, andre (2.2.2.2) praktiske, og atter andre (2.2.2.3) redskabsagtige.²¹

Af de teoretiske værker er nogle (2.2.2.1.1) teologiske (*Metafysik*), andre (2.2.2.1.2) naturvidenskabelige (*Fysik* og de dertil hørende afhandlinger), atter andre (2.2.2.1.3) matematiske (hans bøger om geometri og mekanik).

20. "Værker" gengiver her *συντάγματα/syntágmata*, som er afledt af verbet *συντάττω/syntátō* "sammensætte, komponere". Alexander forklarede altså betegnelsen *syntagmata* med at de enkelte dele af disse værker var bevidst sammen-sat til en helhed, ikke tilfældigt sammen-bragt.

21. "redskabsagtige": *ὀργανικά/organiká*. Logikken blev betragtet som et redskab (*ὄργανον/órganon*) for den øvrige filosofi.

Af de praktiske værker vedrører nogle (2.2.2.2.1) karakterlære²² (*Den nikomachæiske etik*, *Den eudemiske etik* og den såkaldte *Store Etik*), andre vedrører (2.2.2.2.2) husholdning eller (2.2.2.2.3) samfundslære (*Økonomi* og *Politik*).²³

Af de redskabsagtige værker handler nogle²⁴ (2.2.2.3.1) direkte om den videnskabelige bevismetode, andre (2.2.2.3.2) om hvad der leder op til den, dvs. *Første Analytik*, *Om fortolkning* og *Kategorier*, atter andre (2.2.2.3.3) om kvasi-videnskabelige bevismetoder (*Topik*, *Sofistiske Gendrivelses*, *Retorik-lærebøgerne*²⁵). Dette er den mest omfattende klassifikation af Aristoteles' skrifter.

3. Nu må vi tale om tredje punkt, hvilket af Aristoteles' skrifter man bør begynde med, for behandlingen af dette følger naturligt oven på inddelingen.

Nogle siger at man bør begynde med de redskabsagtige, for de gør os i stand til at skelne mellem godt og ondt i handling og mellem sandt og falsk i erkendelsen, så de skrifter der udstyrer os med denne evne til at skelne må komme forud for de praktiske og de erkendelsesrettede. I andre fag, såsom bygningskunst, smedekunst og lægekunst, ser vi jo at kendskab til fagets redskaber kommer først; det må så meget desto mere gælde for filosofien, der jo stiller i udsigt at den vil fremstille alting med bevisførelse og alene vil lade dén bestyre vores liv og vores erkendelse. Hvordan skulle vi dog uden bevisførelse kunne engagere os i diskussioner af praktiske eller teoretiske emner uden så at komme til at lide samme skæbne som dem der gik til Kirke uden Hermes' moly,²⁶ og blive fortryllede af både den ene og den andens overbevisende påstande?

-
22. "vedrører karakterlære": ἠθικά/*ēthiká*. Etikens eller morallærens genstand er ἡθῆ/*ēthē*, lat. *mōrēs*, som dels kan betyde "sæder", dvs. handlingsmønstre der er traditionelle i et samfund eller typiske for en person, dels personens karakter, som ytrer sig i sådanne handlingsmønstre. På ældre dansk kunne etik kaldes "sædelære". Da den aristoteliske etik navnlig handler om karaktertræk, har jeg valgt at gengive ἡθῆ med "karakter" og ἠθικὴ med "karakterlære", men har dog beholdt *etik* i navnet på Aristoteles' skrift ἠθικά.
 23. I inddelingen af den praktiske filosofi står økonomi (*οἰκονομία/oikonomía*), som er læren om god styring af en enkelt husstand (*οἶκος/óikos*), midt mellem karakterlæren (*ἠθικὴ/ēthikē*), der handler om god styring af det enkelte individs opførsel, og samfundslæren eller politikken (*πολιτικὴ/politikē*), der handler om god styring af et helt samfund (*πόλις/pólis*, "bystat").
 24. De bøger der direkte handler om bevismetode er *Anden Analytik* (i 2 bøger), på græsk kaldet Ἔστερα Ἀναλυτικά og på latin *Analytica Posteriora*.
 25. "Retorik-lærebøgerne" (*Αἱ ῥητορικαὶ τέχναι*) er nok, ud over den ægte *Retorik*, den pseudo-aristoteliske *Retorik til Alexander*.
 26. På vej til troldkvinden Kirkes hus fik Odysseus af Hermes en urt kaldet μῶλυ/*mōly*, som gjorde ham immun over for hendes trylledrik, der ellers fik mænd til at blive svin. Se *Odyssens* 10. sang.

Nogle foreskriver imidlertid at man skal begynde med karakterlæren, for, siger de, redskaber hører til de neutrale ting som man både kan anvende godt og dårligt, hvilket man kan se hos flertallet af talere og professionelle foredragsholdere; så derfor må de der skal bruge redskaberne først få deres liv bragt i en rimelig orden. Kyndighed i arkitektur eller navigation er nemlig ikke at sidestille med kyndighed i filosofi, for dén er en sag om livet. Vi har altså allerførst brug for instruktion i karakterlæren, og vi tilegner os ikke karakterlæren gennem beviser men gennem at udvikle retledende meninger i overensstemmelse med vore medfødte begreber om virkeligheden.

Hvis nu Aristoteles' *Etik* var nogle opdragende formaninger uden bevisførelse, sådan som der var mange af hos Pythagoræerne, så ville det være rigtigt at starte med den for at få bragt en indledende orden i ens karakter. Men da Aristoteles faktisk har fremlagt også karakterlæren med inddelinger og strengt videnskabelige bevisførelser, hvordan skulle vi så kunne få noget ud af at give os i lag med den uden at være rustet med bevisførelsens metoder? Det er nok rigtigt at vi har behov for en indledende indførelse i karakterlæren, bare ikke for en man kan få af Aristoteles' *Etik*, men en som ved uskreven tilvænning og dagligdags formaninger, de være sig uskrevne eller skriftlige, styrer vores karakter, og dernæst har vi behov for bevisførelsens metoder. Så først vil vi kunne få en videnskabelig tilegnelse af de videnskabelige diskussioner af karakterlæren og af indsigt i hvad der er til.

4. Det fjerde af de ovennævnte punkter var at finde målet med den aristotelske filosofi. Deraf vil vi også kunne se hvor ophøjet den er. Målet med også denne mands filosofi er: hvad karakteren angår at opnå fuldkommenhed via dyderne, og hvad erkendelsen angår at stige op mod det eneste princip for alle ting, som han både kendte videnskabeligt set og ærede, så at han med lydelig røst udbrød "mangeherskeri er ikke noget godt".²⁷ Fælles mål i begge henseender er det der hører sig til for et menneske, nemlig den maksimalt fuldstændige lykke; og hvad den angår har Aristoteles ikke levnet nogen af de ypperste filosoffer mulighed for at overgå ham, når han siger at den rette betegnelse for en person der er nået frem dertil ikke er 'menneske' men 'gud' – så store ord tager han i munden henimod slutningen af *Den nikomachæiske Etik*.

27. "mangeherskeri er ikke godt" er et citat af *Iliaden* 2.204. Aristoteles bruger det i *Metafysik* 12.10.1076a4. Hele verset lyder i Chr. Wilsters oversættelse "Flervoldsmagt er ikke til Gavn, kun Een være Hersker".

5. Frem mod dette mål fører alle denne filosofers skrifter, nogle ved at bibringe os bevisførelsens metode, andre ved at smykke vores karakter med dyderne, atter andre ved via naturlæren at føre vores erkendelse frem mod hvad der står over naturen.

6. Den aristotelske stil er karakteriseret ved at udtrykket er fortættet, tankedybt og direkte. Enten kommer han straks med løsningen på et problem eller også kæder han en hel række problemer sammen og løser dem så alle med én fælles, ganske kortfattet, løsning. Han holder sig altid til det indlysende, men nu er der to måder noget kan være indlysende på, så man tror på det: enten ved at forstanden fortæller det eller ved at sansningen gør det; eftersom han taler til personer som lever med sansning, giver han fortrin til det som sansningen gør indlysende. Derfor har også hans bevisførelser en tvingende karakter, så selv den der på grund af mindre heldige forudantagelser ikke vil tro på dem bliver tvunget til tavshed.

Han holder sig også overalt til det naturlige, selv det overnaturlige anskuer han i lys af dets forhold til det naturlige, ganske som den guddommelige Platon omvendt, efter pythagoræernes skik, betragter selv naturens genstande i lyset af deres deltagelse i de overnaturlige.

Modsat nogle af sine forgængere har Aristoteles ikke benyttet sig hverken af myter eller symbolske gåder; hans foretrukne forhæng er uklarheden.

7. At søge årsagen til den var det syvende af de opstillede punkter, så det er smukt at talen af sig selv er faldet på den. De ældre filosoffer fandt det ikke rigtigt at udstille deres visdom så selv skomagere kunne tilegne sig den overfladisk på grund af dens iøjenfaldende klarhed; derfor afskærmede de den med myter eller symboler ligesom man med forhæng afskærmer de forbudte afsnit i templer. Aristoteles foretrak imidlertid uklarhed, tildels nok for at undgå det undefinerbare ved den underliggende mening under myter og symboler (det er nemlig nemt for folk at tolke sådan noget forskelligt), tildels nok fordi han anså denne form for uklarhed som en velegnet træning i skarpsindighed. Han opnåede under alle omstændigheder hvad han ville, når han i stedet for at tilbyde overfladiske mennesker mytisk underholdning hængte dem af ved at få ord for at være den uklareste af alle. At det ikke var manglende magt over ordet der fremkaldte hans skrifers uklarhed, det ved enhver som bare i rimelig grad er i stand til at følge hans fremstilling, for Aristoteles' stil udviser stor udtrykskraft, ja han kan tit med ganske få stavelser få mere frem end andre ville kunne formidle med

mange hele sætninger. Det fremgår også tydeligt af de skrifter hvor han har med vilje har fremlagt sit budskab lysende klart, som i *Meteorologi* og *Topik* eller i de ægte *Forfatninger*, som han har formuleret ganske klart i overensstemmelse med emnernes almene tilgængelighed. At han kan udtrykke sig klart, det viser mere end noget andet stilen i hans breve, som gengiver dagligdags samtale på den soignerede måde som passer sig for breve; der er simpelthen ingen af dem jeg har studeret²⁸ som kan lignedes med Aristoteles når det gælder brevstil.

8. For at være værdig til at udlægge Aristoteles' skrifter bør man

- ikke totalt mangle hans dybsindighed
- være godt inde i hvad Filosoffen har sagt i samtlige sine værker
- have solid viden om hans sprogbrug.
- Endvidere må man have en ubestikkelig dømmekraft, så man ikke bruger en uvenlig fortolkning til at vise at noget ikke holder, selv om det faktisk er vel fremstillet, mens man på den anden side, hvis noget faktisk fortjener kritik, ikke skal forsøge at påvise at Filosoffen er ganske og aldeles ufejlbarlig som om man havde indskrevet sig ind i hans skole.
- Man må også, mener jeg, når det drejer sig om hans Platonkritik ikke alene se på ordlyden og dømme de to filosoffer uoverensstemmelser, men snarere rette blikket mod grundtanken og efterspore deres generelle overensstemmelse.

9. Af en student kræves også at han må være et ordentligt og seriøst menneske som lægger hele sin energi i at udforske de aristoteliske tankegange, både alene og i fællesskab med andre med samme vidensbegær. Han må vogte sig for den tåbelige debatsyge som mange forfalder til når de studerer Aristoteles. For hvor Filosoffen stræber efter at bevise alting med videnskabens uigendrivelige definitioner, har de åh-så-kloge for vane at blinde deres sjæls øje og rejse indvendinger mod selv det indlysende. Om dem kan man passende bruge Aristoteles ord og sige at de enten har brug for sans eller for ris. For hvis deres stridbarhed skyldes manglende opmærksomhed, savner de sans; hvis de

28. "af dem jeg har studeret": τῶν συν<αν>εγνωσμένων. Tekstrettelsen er min egen, det er svært at få mening i det overleverede τῶν συνεγνωσμένων.

er opmærksomme, men er stridbare bare for at vise deres evne til at debattere, så fortjener de ris.²⁹

10. Det tiende punkt var hvor mange og hvilke hovedpunkter man bør få gjort rede for forud for gennemgangen af en af Aristoteles' afhandlinger. De er følgende:

- a) Sigtet
- b) Nytten
- c) Titlens årsag
- d) Værkets plads i læsningen
- e) Om bogen er et ægte værk af Filosoffen
- f) Dens inddeling i hovedafsnit
- g) Det er nok heller ikke nogen dårlig ide også at undersøge hvilken del af hans filosofi den hører under.

(a) Har man nemlig rigtig erkendt sigtet, så afgrænser og styrer det vores tankegang, så vi ikke styrer på må og få i alle retninger, men henfører alt til dette sigte.

(b) Når nytten er blevet synlig gør den os mere energiske og ivrige.

(c) Når årsagen til titlen er klar giver den ikke anledning til forstyrrelse, og desuden bekræfter den sigtet hvis den er blevet klargjort på forhånd.

(d) *I sin begrundelse for de syv punkter er Simplikios kommet til at springe (d) over, nemlig hvor det givne værk ideelt bør placeres i et kursus over Aristoteles' skrifter.*

(e) Ægtheden burde efter min mening efterprøves før noget andet, og må nødvendigvis med i indledningen, for vi er ikke upåvirkede af personers ry, ej heller er der noget sært i det, eftersom vi ikke kommer fuldt rustet til at skelne hvad der er sandt og derfor gerne på nogle punkter vil slutte os til folk der er klogere end os selv. Der er faktisk blevet skrevet mange uægte bøger, ikke mindst i den periode hvor kongerne i deres iver for at opbygge deres biblioteker var villige til at betale store summer for bortkomne bøger.³⁰

29. Bemærkningen om at have behov for sans eller ris stammer fra Aristoteles' *Topik* I.11, hvor han siger at man ikke skal starte en diskussion om hvadsomhelst. Hvis nogen rejser tvivl om hvorvidt man bør ære guderne og holde af sine forældre, har vedkommende brug for en dragt klø, ikke en diskussion af sagen. Og hvis nogen rejser tvivl om hvorvidt sne er hvid, har han brug for at kunne sanse.

30. Der hentydes til de hellenistiske konger i Ægypten og Pergamon. "De bortkomne bøger" er muligvis de Aristotelesskrifter som ikke var i almindeligt omløb i hellenistisk tid.

(f) Inddelingen af bøgerne i hovedafsnit er en leddeling der kan sammenlignes med lægers dissektionsmetode, for lige som den ved dissektion finder frem til de enkelte deles funktion i helheden og ved at blotlægge de enkelte dele giver en nøjere erkendelse af det sammensatte hele, således får også her inddelingen helheden til at stå klarere for blikket og viser hver enkelt dels funktion med henblik på det samlede sigte.

(g) At vise hvilken del værket hører under giver dens indordning i helheden.

Man skal dog være opmærksom på at man ikke altid behøver at artikulere alle disse hovedpunkter, for ofte bliver nytten klar sammen med sigtet, eller titlen er klar for enhver som i tilfældet *Om Sjæl*. Ægtheden er der heller ikke i alle tilfælde behov for at argumentere for, men kun hvor der er en anledning til modsigelse.

Lad os da nu også for den foreliggende bogs vedkommende se på hvert enkelt af de opstillede hovedpunkter.